

«YENİ DEVLETLERDE DEMOKRASİ»

Yazan : Leon HAMON

Çev. : Prof. Bahri SAVCI

Hemen aşağıda bir yazı sunuyorum. Bu, siyasal rejimlerin, bilhassa yeni memleketlerdeki siyasal, sosyal, yönetsel problemlerin çözülmesine bağlı olan kaderini araştıran bir milletlerarası konferansta ele alınan bir konuyu işliyor. Bu konu, yeni devletlerde demokrasiyi tutturma denemesinin incelenmesi konusudur. Onun içindir ki, bizzat bu konu etrafında dönmüş bulunan ve 1959 başında Ibadan'da yapılmış bulunan bu milletlerarası konferansa çok atıf yapmaktadır. Yazı, Dijon'da «Hukuk ve Ekonomik Bilimler Fakültesi» nde, Paris'de de «Deniz Aşırı Yüksek Etüdler Enstitüsü» nde hocalık yapmış bulunan ve şimdi de fiilî politikacılık yapmakta bulunan bir profesör tarafından yazılmıştır. Yazının daha geniş şekli, Fransızca olarak Brüksel'deki «Farklı Uygarlıklar Milletlerarası Enstitüsü» tarafından «Uygarlık» adlı dergide yayımlanmıştır. New Outlook Dergisi de, İngilizce bir aktarmasını yapmıştır.

Yazı, «Yeni Devletlerde Demokrasi» meselesini ele almakla beraber, buradaki aktarmada Afrika Devletlerinden söz edilmektedir. Bununla birlikte, siyasal açıdan demokrasiğin anlamlarını ve istilzamlarını; bunun, Afrika toplumsal koşulları içinde yarattığı problemleri; uygulama eğilimlerini deyimlemeye girişmesi ile şu işi yapmış olmaktadır : Temel yapısı, toplumsal niteliği, tarihsel mirası, kültürel düzeyi, Batıdakilerden çok ayrı olan ülkelerde Batının belli bir tarihsel gelişim mirası olan demokrasiyi, temel kurullarında ve koşullarında bir deformasyona uğratmadan ana istilzamları ile uygulama denemelerini göstermek...

İşte bu denemelerin 1962 yılına kadar verdiği sonuçlara bakarak da bir hükme varılmıştır : Demokrasiye, Batıdaki kurum ve iikeleri taklit yolu ile getirerek varılamıyacaktır. Demokrasi bütün yeni ülkelerde; özgürlük -partiler- muhalefet gibi temel kurumlarında, o ülkenin sosyo-ekonomik koşullarına ve diğer yargılarına

göre yeniden icat edilmelidir. Verimli ve mutlu bir uygulama, ancak böyle mümkün olabilir.

Türkiye'miz, yazıda söz konusu edilen cinsten bir yeni ülkeye değildir. Yazıda söz konusu edilen Afrika ülkeleri, tüm durgun bir sosyal yapıdan ve tüm bağımlı bir siyasal tarihten, birden dinamik bir sosyal ilişkiler içine ve tüm bağımsızlık gibi bir siyasal yeni olguya kavuşmuşlardır. Türkiye'miz ise, uzun -çok uzun tarihinde, esas itibarıyla tüm bağımsız kalmış; ancak kendisini yarı sömürge haline düşüren bazı ekonomik bağımlılıkları tatmıştır. Ayrıca, Afrika sosyal yapılarının genel niteliği olan tüm durgun bir hayat da geçirmemiştir; onlar gibi birden kabile uygarlığı düzeyinden demokrasinin gerektirdiği Batı uygarlığı düzeyine de atlama zorunda kalmamıştır.

Türkiye'miz hem, zaten kendisine özgü olarak var olan uygarlığını, hem de kendi tarihsel koşullarından doğan siyasal rejimini, Batı uygarlığı ve siyasal rejimi durumuna getirmek için, ikiyüzyıla yakın bir süreden beri, bir gelişim çizgisi izlemektedir. Bu çizgisi ile, yazıda söz konusu olan Afrika'lı toplumlardan ayrılmaktadır. Fakat, gene de, kendi yapısının doğal ürünü olmayan, kendi tarihsel mirasının içinde doğal olarak yer almamış bulunan bir siyasal düzene imrenip yönelmekle, yazının genel serlevhası olan yeni devletlerin safına girmektedir. Batı kapitalist ekonomi örgüsünün ürünü olan bir siyasal düzen; bu ekonomiyi ve onun sanayi devrimlerini idrâk edememiş olan Türkiye'mize de, yazıda söz konusu olan yeni devletlerde gösterdiği zorluklarla beraber gelmektedir. Bu yüzden ki onu taklit etmeyi değil, kendi istilzamlarımız içinde icat ederek bu istilzamlara göre verimli kılma yolu, bizim için de bir zorundur.

Hemen aşağıya aldığımız yazı, bu zorunu çözmek için düşünmek zorunda olanlara, problemleri tanıtmaya görevi göreceğinden, pek yararlı olacaktır.

Başka yerlerde olduğu gibi Afrika'da da, demokrasi gökten paraşütle indirilemez, kopye edilemez, ya da taklit edilemez, fakat o burada da icat edilerek uygulanmalıdır.

«YENİ DEVLETLERDE DEMOKRASİ»

Afrika'da bağımsızlığa yeni kavuşmuş ülkelerde demokrasi üzerine çok şey söylenmiştir. Bağımsızlığına yeni kavuşmuş olsun

veya olmasın bütün ülkeler demokrasinin, yeni ülkeler ve her yer için gerekli olduğunu kabul etmiş gözükürler. Fakat kastedilen, her zaman aynı marka demokrasi değildir. Demokrasi çok kez, türlü yollarda anlaşılmıştır. Bir kimsenin kendi ideolojisinden gelen ilgi, demokrasiyi, daha çekici ve daha saygı değer yaparak, üstün kılar. Bu kimse, onu, en demokratik olan diye sunar. Fakat böyle bir hareket, meselenin bir objektif analizine çok yardımcı olmaz tabii.. Demokrasi meselelerinde herşeyden önce tartışmak istediğimiz konuyu tanımlamak, her zaman iyidir.

Kelimenin türlü anlamları arasında aşağıdaki dört kavramı ayırmamayı denedik :

1 — Demokrasi; türlü sınıflar arasındaki farklılıkları azaltarak ve en mütevazi menşeli kimselere bile en istenilen pozisyonları açarak, kişilerin eşitlendirilmesine doğru giden bir eğilimdir.;

2 — Demokrasi, idare edilenlerin idare edenleri seçerek ve şu ya da bu biçimde uygulanacak politikaları oylayarak kendi hükümetine katılmalarıdır;

3 — Demokrasi, içinde Meclisin (yasamanın) yürütme üzerinde nüfuzlu olduğu bir parlamenter rejimdir;

4 — Demokrasi, kişilerin, azınlık guruplarına mensup olsalar da, «kanunun egemenliği» fikrine uygun olarak özgürlüğü ve güvenliğidir.

Bu son anlam, şüphesiz, Batı demokrasilerince benimsenmiştir; birincisi ise halk demokrasilerince tutulur. Herkese, ikincinin uygulanması usulünü, kendine göre anlar. Her ne kadar ayrı yollarla uygulanmakta ise de, parlamenter rejim, kıt'ada hemen herkes tarafından istenmekte olmaktadır.

«Demokrasi» kelimesine bağlanmış çok sayıda değer, onu, tüm sun'i ve yanlış olarak göstermek için bir gayret değildir. Farklı yorumlar, aynı şeyi anlatmıyorsa bile, birbiri ile ilgilidirler de. Böylece, alternatif teklif edenler için güven ve «özgürlük» yoksa, hiç olmazsa bize göre etkili bir katkı da yoktur. Keza, yaşama koşullarında ve sairede bir eşitlendirme yapmak için fakirliğe karşı bir asgarî mücadele yoksa, ne takdire değer derecede bir özgürlük vardır, ne güvenlik, ne de gerçeğe uygun, ne doğru bir katılma vardır.

Kendi kendimize, yetersiz derecede gelişmiş ülkelerde demokrasinin şansının ne olduğunu sorduğumuz zaman, aralarındaki

iç ilgiyi unutmaksızın demokrasinin türlü anlamları arasında bir ayırım yapacağız.

Demokrasinin türlü anlamlarının ışığında Afrika'daki duruma bir bakalım. Burada görülen, demokrasinin eşitçi yönü problemleri midir?

Afrikalılar inanırlar ki, Avrupalı sosyalizmde bir esas olan sınıf savaşı, kendileri için çok az şey deyimler. Çünkü, Afrikalı sosyete ayırımları ve sınıf savaşını bilmez. Fakat yabancı baskıcılara karşı bütün bir millet tarafından açılmış savaşı bilir. (Bu özel nokta üzerinde, Mr. Sekou Toure gibi en aşırı Afrikalı liderler de Mr. Houphouet-Boigny gibi en ılımlı olanlardan ayrı konuşmazlar).

Bu Afrika'lı görüş sosyolojik olarak doğrulanmış mıdır? Cevabı verebilmek için, insanın hiç şüphesiz birçok anlaşmazlıklara yol açmış bulunan bir soru olan «sosyal sınıflar» teriminden doğru olarak ne anlamamız gerektiğini tanımlama ile işe başlaması gerekir. Afrikalı görüş (consensus) Afrikalıların çoğunluğunun kendi memleketlerinde büyük bir işsizlik bulunduğuna inanmadıklarını göstermiştir. Bu duyguları etnologistlerin yaptığı gözlemlerle birleştirerek söyleyebiliriz ki, farklılıkların, yaşamının maddî standardından ve üretimdeki maddî fonksiyonlardan çok perestij yaş, cinsiyet ve ced maddelerinden geldiği sosyetelerle meşgulüz.

Bu yeni ülkeler, bu eşitsizlikler üzerinde ne yapacaklardır? Umulur ki, onlar yaşamının genel standardını yükselterek eşitsizlik problemini daha da yüksek bir düzeye çıkarmak isteyeceklerdir ve böylece bu yol ife, perestij-değerlerin tümü söz konusu olacaktır.

Bugünkü «eşitçi» ideoloji, Union-Trade hareketleri, plânlama teknikleri, sosyalleştirme eğilimleri ve ekonomik eşitsizliğe karşı olan Afrika gelenekleri, birbirleriyle, bu yeni devletleri yeni ortaya çıkan ekonomilerdeki eşitsizliğin aşırı gelişmelerini önlemeye güçlü kılacak yolda kaynaşacaktır.

Kadının aşağı bir düzeydeki statüsü, daha az göze çarpacak yolda daraltılmıştır. İster kültürel, ister fonksiyonel alanda olsun, ortaya, bir kere yeni bir elit çıkınca, atalardan gelen avantajlarda bir azalma olmaktadır. Bu sebepten ötürü eşitlik, Afrika'da, başka yerlerden daha çok yerleşmemiş de olsa, maddî eşitsizlikler, modern sosyetelerde bilinenlerden daha sıkı çerçeveler içine kapa-

ılmaktadır ve perestij eşitsizlikleri de, bir başka biçimde uygulanmaya itilmektedir.

Afrika'nın bu yeni ülkelerinde seçkinler gene sürüp gitmektedir. Fakat, bu elit sınıfına girmek, daha da kolaylaşmaktadır. Çünkü, ataları olmak ve seçkinler içine girmede daha uzun süre tek ölçü olmaktan çıkmaktadır. Afrikalı ve Asyalı demokratların, oportünite eşitliğinin tüm sağlanmasını görme dilekleri, şüphesiz, tüm olarak tatmin edilmiş olmayacaktır, fakat, bu konuda, takdire değer sonuçlara varılmış olacaktır. Yeni bağımsızlığına kavuşmuş ülkelerdeki demokrasi sorunlarının bir başlıcası; oportünite-ler eşitliği ve yaşama standardında bir genel yükselme olarak tanımlanan demokrasiye ulaşmak için, Afrikalı liderlerin siyasal partilerin serbest yarışması olarak karakterize edilen demokrasi fikrini feda etmeği deneyip denemiyeceklerini bilmektir.

Bu soru bizi, eşitlik kavramından çok özgürlük kavramıyla birleştirdiğimiz demokrasinin türlü yönlerinin incelenmesine götürür.

Afrika'da, ötedenberi bir kamu hayatı geleneği vardır: Halk kutlamaları, dinsel bayramlar, bir kurumun üyeliğine kabul törenleri, topluca danslar, «palaver» denen genel müzakere tartışmaları göreneği gibi.. Fakat durgun ve geleneksel toplumlarda bütün bu faaliyetlerin ne bir gelişmeye doğru -bu noktaya tekrar geleceğiz- ne de bir değişmeye doğru hatta doğru söylemek gerekirse, ne de söz konusu sosyetelerin yönetimine ve hükûmetine katılmaya doğru yöneltmediği de son derece açıktır. Bu faaliyetler, çokluk, «uygulama fiilleri» olmaktan çok, «mevcut olmakta olan durumlar» dan ibarettir.

Fakat iletişim geleneği bir elde hazır güç ve bir kaynak olarak var olmaktadır. Yeni liderler, şüphesiz, üzerlerine almakta çok şiddetli bir heves duydukları faaliyetlerin adına onu kullanmağa çalışacaklardır. Bu değişme -daha doğrusu bu hareketlenme- bazı modern kitle haberleşme araçlarının kullanılmasıyla daha kolay yapılmış olacaktır.

Karacahilliğin bulunduğu ülkelerde büyük kitlelere ulaşacak basın, şüphesiz, çok az etki yaratır. Fakat sinema, bilhassa radyo, oparlör, duyguları canlandırmakta, uyandırmakta ve bu duyguları yeni hükûmetler tarafından girişilen projelere kanalize etmekte çok güçlü araçlar olabilir. Afrikalı iletişim geleneğinin -rejimin en geniş anlamı ile- modern teknolojinin oparlörleri

ile birleşmesi, yeni bağımsızlığına kavuşmuş ülkeleri, kamu işlerine katılmadaki eski yollarını değiştirmeye, hatta canlandırmaya zorlar.

Şimdi geriye, parlamenter rejimin nitelediği demokrasi problemine gidelim. Böyle bir hükümet biçimi, Afrika ve Asya'da, geniş ölçüde kabul edilmiştir. Fakat buralarda, bu parlamentoların gerçek görevinin ne olduğunu açıkça belirtmek zordur.

Hattâ Avrupa'da ve özellikle «Parlamentoların anası» Büyük Britanya'da bile «Parlomanter rejim» terimi ile deyimlenen gerçek, son on yılda derin olarak değişmiştir. Değişmemiş olan parlamento usûlleri, tamamıyla yeni anlam kazanmıştır. Bir parlomanter rejim, yasama meclisine bir koheran çoğunluğun buyurduğu ve aynı çoğunluğun hükümeti desteklediği zaman en iyi olarak işler. Parlomanter hükümet prensibi, Bakanlık sorumluluğunu, temel kararları almada, hükümeti devirmede Parlamantonun gücü ile birleştirir. Bununla beraber, gerçekte, fiiliyatta, parlomanter sorumluluk, hükümeti düşürme olarak düzenlenmemiştir. Gerçekte parlamento çoğunluğu, disiplinli olarak, kendi parti hükümetinin önerdiği kanunları oylamaktadır.

Bunların bir sonucu olarak, Batılı parlomanter rejimin gerçek niteliği, muhalefetin özgürlüğüdür.

Bu konuda Afrika'da durum ne olacaktır? Parlomanter hükümet biçiminin, muhalefetin özgür oluşuna veya olmayışına göre ayrı anlamları olacaktır. Bununla beraber -bu terimleri derinliklerinde itibara alarak- muhalefetin haklarının korunması olarak kabul edilmiş olan özgürlük kavramı ile, bir parlomanter rejim garantisini olarak anlaşılmış bulunan demokrasi kavramını birbirinden ayıracağız.

MUHALEFETİN ÖZGÜRLÜĞÜ

Muhalefetin özgürlüğü konusuna gelelim. Afrika'daki demokrasi, birisi (ya da bazıları) muhalefette olan ve ötekisi de (ya da ötekileri de) iktidarda olan çok ya da hiç olmazsa iki parti sistemiyle birlikte gider mi, uyuşur mu?.. Buna karşılık verebilmek için iki soruyu ele alacağız : Hükümetin ödevleri ve anlamları, ve bir muhtemel muhalefetin tabiatı görünüşü ve geleceği,

Az gelişmiş ülkelerde hükümetin ödevleri iyi bilinmektedir; onları burada zikretmek yeter : Bunlar başlıca; geleneksel durgun-

luğu gidermek, geniş ölçüde modern tipte bir faaliyette bulunmak, yetersiz iş sahibi kitlelere tüm istihdâm bulmak, ulusal bir bilinç yerleşmesini ve bir devletin yaratılmasını sağlamak, yerine gelmedikçe genel muallulukta bir gelişme olmayacak olan, fakat büyük yatırımlarla sınaî sektör yaratılması demek olan bir modern ekonomiyi kurmaktır. Böyle bir sektörün kurulması, (yollar, limanlar, telekomünikasyon ve saireyi ihtiva etmek üzere) bir modern ekonominin tüm taslağının kurulması, tasarrufların bulunmadığı fakir ülkelerde elde edilmesi çok zor olan önemli yatırımlara ihtiyaç gösterir.

Akıllı bir hareket, bu durumda da bütün bu güçlüklerin üstesinden gelir; aynızamanda karacahillik, çağdaş tarımsal ve endüstriyel tekniği kullanmağa güçlü yetişkin işgücü yokluğu, geleneklerin kuvveti, -kötü beslenme, tasarruf yokluğu ve hatta gerçek bir girişgenlik ruhu yokluğunu deyimleyen- fakirlik gibi sorunları da çözer. Bütün bunlar, yeter derecede bilinmektedir, fakat burada geçmişin mirası ile geleceğin ihtirasları arasındaki mevcut orantısızlığı yoğunlaştıran siyasal ya da siyasala benzer -yarı siyasal- bazı faktörleri zikretmek yararlı olabilir.

Geçmişin mirası, bir kültürel üst düzeyin (bir standardın) başlamasında ve yarışmaya dayalı bir demokrasiyi mümkün kilmada zayıftır. Fakat, Afrika, kendisinden önce de söz açtığımız yolda bir gerçek demokrasi olarak bilinmez de değildir. Bildiğimiz bu Afrika demokrasisi, köy düzeyinde, yaşama standardını eşitlendirerek kişiler arasında yüksek derecede bir gerçek bağdaşma kurulmasıyla, ve görülecek kurallarla ilgili bir nisbî güvenlik durumu yaratan geleneklerle meydana gelmiştir. Böyle toplulukların üyeleri deyim özgürlüğüne bile sahiptirler.

Bununla beraber, Afrikalı toplumların demokrasisi gelenekseldir ve belli bir etnik birime özgü kalmakla sınırlanmıştır. O, bu durumu ile durgun toplumların problemlerine uygulandığı zaman, hızlı gelişme ihtiyacında olan bir topluma, çok az yararı dokunur.

Bununla beraber, kolonyal devir, geleneksel toplumların durgunluğuna çürüme uygulamaları ve özel bir ihsana kolay erişme olanaklarını ve bunun karşı ucunda da zenginlerin aşırı gösterişlerini eklemiştir. Kabile ayrımlarının halâ sürüp gitmesi, daha ek güçlükler yaratmaktadır : Bir gerçektir ki, demokrasi, ancak, üyelerinin bir enaz bağdaşmayı (tesanüdü) ve kader birliğini kabul etmeleri ile işleyebilir. İki Dünya Savaşı arasında millî tecanüssüzlük, parlömanter hükümet için büyük güçlükler yaratmıştır. Ba-

ğimsizliğine yeni kavuşmuş ülkelerde bu güçlükler bir çok kez artmıştır.

Hükûmetlerin karşıladığı bu belli problemler önünde, muhafefetin tabiatı ve rolü ne olabilir ki?

PARTİLERİN DEĞİŞMESİ

«Sarkaç'ın Sallanması» kuralı, bağlanmamış, fakat bilgilerle aydınlatılmış, haberli kılınmış bir kamu, ve nice yapılacak hakemlik için normal bir olanak olmayı akla getirir. Fakat «sarkacın sallanması» mekanizması ve kamu oyunun hakemliği kuralı bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülkelerde, normal olarak işlemez. Okuma-yazma bilmezliğin yüksek olduğu bir ülkede yazılı basın, doğal olarak zayıftır. Yeni hükûmet, bu basının özgürlüğüne güçlüklerle hoşgörü gösterir; onun anti-kolonyalist savaş gelenekleri hızlı okunuşu, onun objektifliğine yardım etmez. (Mr. Russell Wanın How'un İbadan'da sunduğu bir rapordan) o halde, bağımsız bir gazete nasıl yaşamakta devam eder? Radyo yayını, hiç kuşkusuz, daha güçlüdür ve dinleyenlerin sayısı, bir ön kültüre olan ihtiyaç ile sınırlanmıştır, fakat, ticarî pazarın pek az oluşu, ancak Devlet kontrolunda olduğu zamanki gibi Devlet tarafından yapılan bir basın gibi bir sınırlama teşkil eder.

Devletinkilerin dışındaki öteki yayın kaynakları neyi verebilir? Bir sonuç olarak radyo yayını, kendisini bu yöne daha çok itmeye meyleden göze ve kulağa hitap eden bir dil ile gittikçe daha az objektif olacak, gittikçe daha çok ihtiraslı bir partizan duruma girecektir.

Mr. Jones-Quartey'in İbadan'da dediği gibi : «Bu koşullar altında bir kamu oyu yoktur. Yığınlar izlenecek politikayı tasvip etme zorundadırlar ve buna da kamu oyu denmektedir.»

Buna benzer olarak, çoğunlukla azınlık arasındaki iktidar rekabeti, belli derecede bir etki ve bir özgürlük ile dolu olan, memleketin karşılaştığı problemleri namusluca açıklamaya kudretli bulunan bir basını gerekli kılmakla birlikte, kamu oyunu yönetmeğe kudretli bir sınıfın da var olmasını ister.

O tarafsız olmasa da, hiç olmazsa bazı ihtirazî kayıtlarla, hükümler vermeğe muktedir olmalıdır. Rekabet, aynı zamanda, böyle bağımsız karar merkezleri ve belediyeler, büyük Trade-union toplulukları gibi demokrasi okulları da gerektirir. Fakat, az geliş-

miş ülkelerde bu cinsten hiç birşey bulunmamaktadır. Sayısı pek az olan entellektüeller, genel olarak; henüz daha öğrenci iken siyasal hayata girerler. Kelimenin modern anlamı ile anlaşılması gereken mahallî demokrasi, küçük bağımsız elitler yaratmaz, bunun da nedeni çok basittir : Yalnız mahallî parti liderleri, geleneksel şeflerinin nüfuzuna bir karşı ağırlık teşkil edebilirler.

Trade-unionlar, parti tarafından hükmedilirler ve öyle de olmalıdır; yeni devletlerde zorunlu olan disiplinin kabulünü güvenlik altına almak, böyle mümkün olur. Bu münasebetle görürüz ki, rekabete dayalı Batı demokrasisi için esas olan iktidar sıralaşması (münavebesi) burada, tüm eksiktir. Trade union'lar da burada halâ bir başka ciddî problem teşkil eder : Yeni bağımsızlığına kavuşmuş ülkelerin çoğunda, metropoliten devletteki örneğe uyularak, bunlar, bir ergen safhada kurulmuşlardır. Bunlar, idare ya da sanayie mensup olmaları vakıası dolayısıyla halkın geleneksel hayat biçiminden kendilerini ilk ayıracak olan unsurlarından kurulmuşlardır. Bundan başka metropolitendeki ileri militanlarla kurdukları birlikten etkilenerek, bu azınlıklar, ekonomik isteklerini yerine getirerek geniş ölçüde bir başarı kazanmışlardır. Irk eşitsizliklerinin kaldırılması, onları, çoğunlukla metropoliten ücret kademelerine erdirmiş ve onlar, bağımsızlık savaşında önemli bir rol oynamışlardır. Bununla beraber, bağımsızlığın bu yeni şartının evvelki maddî isteklerinin tatminine elvermeyeceğini hemen anlamışlardır.

Bağımsızlık, çokluk, kendisiyle birlikte, evvelce metropoliten devletin akçalı desteği sayesinde mümkün kılınmış olan ücretlerde bir düşüklük de getirir. Eskiden metropoliten kazançlar ortalama temelinde karar kılınmış olunca, şimdi, hayatın genel standardının düşüklüğüne bağlandıkları zaman, tamamiyle haksızlığa uğramış gözükürler. Bağımsızlık savaşında önemli bir rol oynamış olan Trade Union liderleri, maddî isteklerinin çoğunun tatmin edilmiş olduğunu görme düşüncesini bırakmak zorunda kalmışlardır, ve hattâ kamu hizmetlilerini, her ne kadar bir millî zafer delili sayılsa da, tamamiyle paradoksal bir sonuç olmak üzere, daha düşük ücretleri kabule inandırmaya mecbur kalmışlardır. Trade unionism böylece, bir acı değişmeye katlanma zorunda kalmıştır. Bu kurum vaktiyle daha yüksek ücretler için bir savaş aracı iken, üyeleri üzerinde itidâl ve disiplin zorlaması yapmak için bir genel çerçeve olmağa mecbur olmuştur. Daha çok gelişmiş ve ilerlemiş memleketlerde bile böyle bir değişme, muhalefetin özgürlüğünü ve siyasal eğilimlerin rekabetinin idâme edildiği ölçüde tamam-

lanamaz, tamamlanmış olamaz. Afrika'daki durum, neden daha kolay olsun?

MUHALEFETİN ROLÜ

Partiler arasında bağımsız bir seçim, böylece, eğer imkânsız değilse, çok zordur. Muhalefetin dürüst olması da böylece, zordur. O, her hal ve kârda, tedbircî reformlar hakkında beslediği ümitlerden vazgeçmeye doğru hemen hemen kaçınılmaz bir biçimde, meyleder. Her siyasal parti; özel gurupları temsil etmeğe, bu guruplarla hükûmet arasında aracılık yapmağa ve bir karşı alternatif hazırlamağa kalkışma yerine, elverişli olan bütün araçlarla, bir ulusal temsilcilik kurma tekeli elde etmeğe gayret eder.

İktidardan ve halkın ikelliğinden sızan maddesel ve moral imtiyazlarının önemi muhalefeti sinirlendirir ve onu, geleneksel veya devrimci güllerini fırlatmak için herhangi bir sapanı kullanmağa hazır hâle getirir. Muhalefet, çoğunluk; duyguları incinmiş olan gelenekçilerden, hâkim partiden olup ihtirasları hayal kırıklığına uğramış olanlardan ve herşeyin mümkün olduğunu düşünen, fakat herşeyin henüz tamamlanmamış olmasından dolayı etrafına hakaret saçan düzeyci amatör meraklılardan kurulu bir karmadır.

Bu koşullar altında tartışma ve muhalefet özgürlüğü, halktan istenen gayretleri, iktidardaki parti tarafından kaçınılmaz bir şekilde sınırlama sonucunu verir. Ciddî buhranların kısa safhaları hariç (bu safhalar, yeni bağımsızlığına kavuşmuş ülkelende bile muhalefetin cidden çok nâdir zekâ ve bilinç ile dolu olmadığı zaman daha fazla uzatılmış olamaz) muhalefet halka, çok ağır fedakârlıklara zorlandığını ve işlerinin, daha az masrafla daha iyi bir yolda yapılabileceğini söylemeye dayanılmaz şekilde meyleder. Böyle olması, kişisel mutluluk için, kişiliğe saygı sağlamak için ve başka şeyler için pek yeğ tutulabilir, fakat böyle yapınca da, bu, zorunlu olarak yeni seçkinlerin Çin ya da Rusya tipi çok hızlı bir yayılmada esas saydıkları yatırımların önemini ve değişimin temposunu tehlikeye sokarak azaltır. Bir kimse, eğer muhalefetin özgürlüğü sürüyorsa, büyümenin daha yavaş derecesinden memnun olmak zorundadır.

Bütün bu güçlüklerin hücumuna uğramış bulunan yeni bağımsızlığına kavuşmuş ülkelerin politikacıları ve siyasal liderleri, bir muhalefet yaratma olanağını göze aldıkları zaman nasıl düşünürler ve nasıl hareket ederler?

«Millî inşa safhasında iken partilerin birbiri içinde eriyerek birleşmesi, kesin bir zorun olur» demiştir. Sonradan Federal Afrika Partisi Sekreteri olmuş olan Mr. Alexandre Adandé, «Birleşme, birlik partilerin birbiri içinde erimesi... Bütün ümitlerimizi alevlendiren ve geleceği aydınlatan bir meş'aleye dönen bu mesele, bütün Afrikalı üzüntülerin temelindeki bir meseledir. Gayet açıktır ki, bizzat kendi egemenliğinin dizginlerini elinde sıkıca tutamayan ülkeler, Avrupalı milletlerin partilerinin çokluğu rejiminin stereotip klişesini yumuşaklıkla kopye etmemelidir. Saf ve basit bir nakilciliğe inatla bağlı kalmak tüm abdallık olur.

Kısa hayatı sırasında kendisinden çok söz edilen bir diğer Afrikalı lider de Ibadan Konferansında şunu söylemiştir : «Bizim genç ülkelerimizde birleşmiş hareketlere veya birleşmiş partilere sahip olma dileği, bir siyasal tekele ya da belli bir tipte bir diktatörlüğe doğru bir eğilim olarak yorumlanmamalıdır... Tecrübe göstermiştir ki, bizim Afrika'lı ülkelerimizde demokrasi adına yaratılmış bazı unsurlar, daima, genel mutluluk içindeki bir yarardan esinlenmemektedir; kibirlilik ve kişisel çıkarlar onların, eğer tek nedeni değilse, başlıcalarıdır. Bizim halkımız, yönetici seçimlerinden kısır bir muhalefet yaratmasını istemez, tersine, bu kıt'a için büyük ve sağlam birşey beraberce gerçekleştirecek surette birleşmesini ister.»

«Yapıcı ve dinamik bir muhalefetin varlığı, en tepede hükûmetin siyasal ve yönetsel ağırlığını dengelendirmek için, zorunludur, fakat, bunun zamanı henüz gelmiş gözüküyor, ve bu, çünkü gayretlerimizi bölmek üzere, memleketimize biraz hizmet veriş olur.» İşte bu sözler, «içinde bütün eğilimlerin bir arada bulunabileceği birleşmiş partiler» tavsiyesinde bulunan Patrice Lumumba'nın sözleridir.

Mr. Ogunshye, 1959 da, Paris'te ters tezi savunarak, tek ya da tekleştirilmiş partinin lehine mütad olarak ileri sürülen delillerin geçerliğine itiraz etmiştir. «Bu deliller, tarihsel olarak kaçınılmazdır, çünkü» demiştir, «Tarih her çeşit örnekleri, etkinliği hattâ millî ihtiyaçları bize sunar zaten..» sonra, şunu söyleyerek şu sonuca varmıştır : Kabul edilmiş olan sistem ne olursa olsun, kara Afrika'nın temel zarureti siyasal bütünlüğü ve birliğidir.»

DEMOKRASİNİN MAHİYETİNİ ŞARTLAR TAYİN EDER

Bütün Afrika ülkeleri için geçerli tek bir formül bulunması meselesi, gayet açıktır ki, söz konusu olamaz. Gelenekler, bağım-

sızlığın tamamlanması koşulları, ahlaksal ayrımlar, kültürel düzeyler ve başkaları, bizzat Kıt'a Avrupa'nın içinde bile, değişik elemanlardır. Ibadan Konferans'ı raporunda, İsraili Profesör Eisenstadt, çok partinin var olmasını kolaylaştıran koşulların çok çeşitliliğini, büyük bir anlayışla tahlil etti. Bunlar içinde, bağımsızlığa erişilmiş olunan daha önceden bir hayat biçimi ile değişmiş yeter derecede çok sosyal sınıfın var olduğu, gelenek ile modern realiteyi barıştırmaya güçlü kişilerin var olması ve perestij sahibi bulunması mümkün olan koşullardır.

Fransızca konuşan bazı devletlerin deneylerini karşılaştırabiliriz. Başlangıçta, «Yeni anavatan» rejimi, bir yandan ortada netice olarak bir «ülke» var iken birçok siyasal partinin çoğunda, başlangıçta, birbiriyle etkili rekabet eden çok parti vardı. Şiddet yoluyla ya da serbest bir şekilde birbiri içinde erimeyi kabul etme gibi türlü yollarla, partilerin sayısının azaldığına şahit olduk. Fransızca konuşan Afrika Cumhuriyetlerinin çoğunda, artık tek bir meşrû partiden fazlası yoktur. Ötekilerde, partilerin çokluğu, sadece, azınlık imtiyazları ve durumları, bilhassa bu azınlığın Parlamentoda temsilci hesabına, yararına yaşamakta devam etti. Bu, ya muhalefet oylarının kaybı nedeni ile, ya da bir seçim kanununun, az sayıda seçim bölgelerinde ve hattâ bazen bir tek seçim bölgesinde bir mutlak çoğunluk istemesinin nedeni ile böyle oldu.

Böyle bir gelişme, İngilizce konuşan memleketlerde, kuşkusuz, daha az gözüktür. Fakat, kaydetmek gerekir ki, Gana'da, Mr. Nkrumah'ın etrafını saran inkâr edilemez kişilik çekiciliği ve kuvveti, muhalefet partisinin Parlamentodaki sandalyelerinin çoğunu ve basınıni kaybetmesine ve büyük ölçüde eza çekmesine sebep olmuştur.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, kişilik çekiciliği ve kuvveti, kısıntısız hükmettiği zaman, kendi gerçek mahiyeti dolayısıyla, hasmı, bir mukaddes olaya saygısızlık suçu ile damgalar. Burada, normal eğilim, herhangi bir muhalefeti imkânsız kılmak, ya da, hiç olmazsa bu muhalefeti, sistematik olarak bir ayrıma ve gözden düşmeye uğratmaktır. Gana'nın geçirdiği deney, Liberya'nın geçirdiği ile karşılaştırılabilir. Liberya'da başkan Tubman'ın başarıları, partisini, muhalefeti kendi içinde eritmeğe ve aynı zamanda, öteki partileri bırakan militanlara kapısını açmaya götürdü. Mr. Cole, Ibadan'da kendi memleketinden söz açarak Liberya'da «Mr. Tubman kendisine perestij edilen, tapılan, şükredilen, alkışlanan ve itaat edilen bir yarı Tanrıdır. O olmazsa, bizim ulusal duygumuz, daha az dinç olmuş olur ve ulusal gücümüz de kuvvetini yitirir»

demiştir. Ayrıca şunu da eklemiştir : «Birliği tarihinin akışı sırasında kurumuş olan halk, bir kuvvetli muhalefet partisinin varlığını, küçük memleketler için iyi olarak telâkki edemez. Avrupa ülkelerinde muhalefeti karakterize eden bölünmeler ve ayrılmalar, Afrikalı zihniyet ile uyuşmaz. Bunlar, Afrikalı zihniyet ile uyuşmaz. Bunlar, Afrikalı ülkelerin maddî gelişmesine zararlı olduğu kadar, onun siyasal stabilitesine de aykırıdır.»

Her ne kadar teori parti rekabetini tervec etmede devam ederse de, realite teoriyi açık olarak nakzediyor.

KONGO ve NİJERYANIN GEÇİRDİĞİ DENEMELER

Parti rekabetinin sürdürülmesi lehinde, belki, iki deneme ileri sürülebilir : Eski Belçika Kongosu ile Nijerya... Birinci deneme söz konusu olduğu zaman, kolaylıkla gösterilebilir ki, bu deneme hiç birşey isbat etmez, ancak partilerin birbiriyle rekabet etmesi tezinin bir Afrikalı Devleti için de desteklenebilir bir tez olduğunu isbat eder. Fakat, Kongo'daki rekabetin psikolojik sonucu, daha çok, partiler rekabetinin psikolojik sonucu, daha çok, partiler rekabetinin gayri mümkün olduğunu isabet eder gibi gözüküyor.

Her ne kadar bir sonuç çıkarmak için henüz erken olsa bile, Nijerya olayı, daha da karmaşıktır. Nijerya denemesi, parti çokluğunun, yeter derecede geniş bir federal yapıda nasıl muhafaza edilebildiğini gösterir. Böylece partiler, özel bir bölgede çoğunlukta, fakat ötekinde de azınlıkta kaldıklarından her parti kendisini kendi bölgesinde rahatsız eden, fakat ötekilerinin bölgelerinde kendisinden yararlandığı için, özgürlüğü kabul eder. Burada, muhalefet için, kendi özgürlüğünü korumada bir şans olduğu şüphesizdir; bu muhalefet parti rekabeti olayı ile karşılaşmış olan Federal Devletin, en sonunda kaybolacağı duruma göre bir durumda kalmakta devam edecektir. Kötümser ihtimâllere, faraziyelere göre bu muhalefet, bir parçalanma çatlama ile sona erecektir; öteki ihtimâllere fikrimizce en makul olan faraziyelere göre ise, bu muhalefet, birbirini içinde eriyerek, veya partileri herhangi bir ülkede etkili bir rekabetten vazgeçirtecek ve federal devleti kontrol etme hususunda kendi aralarında bir anlaşmaya sokacak yolda bölgelerine göre uzmanlaştırıcı vasıtalarla, birbiri içinde erimeğe eşit bir duruma döndürerek, sona erecektir. Partilerin kendi aralarında yapacakları bu anlaşmalar, gerçekte parti içi konvansiyonlardan daha çok bölgelerarası anlaşmalar mahiyetinde olacaktır.

Bu da şu anlama gelir ki, bir muhalefetin gerçekten varolması ile Avrupa'da söz konusu olan demokrasiden Afrika'da birşeyler görme ümidini terketmek zorundayız. Ama biz böyle düşünmüyoruz. Bize arzuya değer ve olması mümkün gözükenin önemini belirtmek için; Başkan Senghor'ın, 1960 Eylülünde Mali'nin parçalanmasından sonra «buhranın derin nedenleri» ni tahlil ettiği sözleri zikretmekten daha iyi birşey yapamayız : «Sudanlılar, hukuku, üzerinde bir ihtilâl yapmağa değmez bir anakronizm olarak telâkki etme eğilimindedirler; onlar sadece, etkinliğe ulaşmayı amaç ederler. Onlar için hesaba alınacak olan sonuçtur, yoksa kullanılan araçlar değildir; onlar yargının bağımsızlığının kaldırılmasını istemişlerdir. Bir orta yol taraflısı olan Senegaliler ise, hukukun hükümranlığını etkinlik ile uyuşturmak isterler; tek parti taraflısı değildirler, fakat birleştirilmiş bir parti taraflısıdırlar, bir başka deyimle, kuvvetli bir demokrasi uygulayan ve millî olması şartıyla, bir muhalefete de saygı duyan, varlığını teslim eden, kabul eden bir hâkim parti taraflısıdırlar. Her ne kadar Afrika biçiminde bir sosyalizmi tervecilerse de, burada «Afrikalı» kelimesi üzerine bir aksan koyarlar.

Senegal Başkanının sözleri, özgürlüğün korunması probleminin tamamıyla kusursuz bir özetidir. Fakat hâkim parti bir muhalefete müsaade ediyorsa, Senegal bu işi, fevkalâde bir buhran olması hali müstesna muhalefeti bir gün bir çoğunluk olma şansından mahrum ederek yapmaktadır.

Bize öyle geliyor ki, Batı demokrasisinin görünüşü olan «özgürlüğün güvenliği» nden neyin korunabileceği ile, bu noktada neyin korunması gerektiği meselesi, muhalefet için normal bir imkân elde etme meselesi değildir. (Bunun, ayrıca, birçok Avrupa ülkesinde de bir gerileme olup olmadığının kendi kendimize sormalıyız.) Fakat :

- 1 — Hâkim partinin demokratik yapısı;
- 2 — Onun yarı tekelinin genel olarak kabul edilmesi;
- 3 — Onun iktidarlarının sınırlanması;
- 4 — Herkesin hukukîliğe saygı göstermesi; meselesidir.

Bütün bu faktörler içten ilgilidirler, bağlıdırlar.

Kanunîliğe saygıyı sağlamak için konmuş garantiler, bilhassa kişisel özgürlüğü koruyacak olan hükümler; yargıyı münasip surette yetiştirme ve onun bağımsızlığı ile nüfuzunu kanunî olarak ko-

ruma ile elde edilirler. Devlet ve parti hiyerarşisi ilgili -yönetimsel ve bilhassa yargısal düzeyde- aynı zamanda, kanunu özel bir şekilde anlamanın (takdir etmenin) hem şartıdır, hem de sonucudur. Ö zaman, kanunî kararlara saygı denen husus, yeni devletin saygıya değerliğini teyit etmek isteyen bazı formalizmlerden tamamiyle farklı birşey imiş gibi gözükür.

Başka kelimelerle, ve İngiliz terminolojisini kullanmak gerekirse, Afrika'da, «kanunun hâkimiyeti» görüşünün adaptasyon vakiasında idare gerçekleşmesi imkânsızlığı olan bir «İktidarlar dengelenmesi»nden, ya da partiler arasında bir «fırsat eşitliği»nden daha çoğu ümit olunabilir. Kanunun hâkimiyeti ve birleştirilmiş bir parti yapısına, partilerin birinin iktidara gelip birinin gitmesi sisteminden çok güvenimiz vardır.

Hiç kuşkusuz ispat edilecektir ki, bu koşullar altında kanunun hâkimiyeti kaidesi, çok esassız ve olgunsuz bir husus olabilir ve bu da çok iyi olur. Fakat mükemmel olan, tehlikelerle gölgelenmemiş olan bir demokrasiyi Afrika'ya getirmenin mümkün olabileceğine inanmanın bir hayal olacağını düşünüyoruz. (Bu mevcut olmayan demokrasiyi başkalarına tavsiye etme yerine, daha çok kendi kendimize, onu bizzat kendimiz kullanırken, onun sırlarını bilip bilmediğimizi sormalı, kendi kendimize sormalıyız).

Başka yerlerde olduğu gibi Afrika'da da demokrasi, gökten paraşütle indirilemez, kopye edilemez, ya da taklit edilemez, fakat o, burada icat edilerek uygulanmalıdır.

(*) Ibadan'da, 1959 da kültürel özgürlük konferansının himayesinde yapılan bir konferans.